

La transmissió de les llengües filipines a Catalunya

The Filipino languages in Catalonia and their transmission

Pere COMELLAS CASANOVA i Maria Carme JUNYENT FIGUERAS
Grup d'Estudi de Llengües Amenaçades. Universitat de Barcelona

Data de recepció: 3 de juliol de 2019

Data d'acceptació: 5 de novembre de 2019

RESUM

La comunitat d'origen filipí a Catalunya té unes dimensions considerables i ha experimentat un creixement molt important durant la primera dècada del segle XXI. Aquest article presenta el resultat d'un qüestionari sobre la competència lingüística i l'ús de llengües filipines en l'entorn familiar. La mostra consta de cent setanta-set informants d'aquesta comunitat, tant de la generació migrant com de la primera generació nativa, de diverses edats i anys de residència a Catalunya, que viuen a l'àrea metropolitana de Barcelona. Es descriuen i analitzen les dades lingüístiques declarades i es constata que fins i tot entre la generació migrant i la primera generació nativa es produeixen indicis d'interrupció de la transmissió lingüística intergeneracional, així com disrupció entre la llengua inicial i la llengua habitual dins la mateixa generació.

PARAULES CLAU: transmissió lingüística intergeneracional, immigració filipina, llengua i immigració, llengües a Catalunya.

ABSTRACT

The community of people of Filipino origin in Catalonia is of considerable dimensions and underwent large growth in the first decade of the 21st century. This paper presents the results of a questionnaire on linguistic competence and the use of Filipino languages in the family environment. The sample consists of 177 informants of this community, both of the migrant generation and of the first native generation, of several different ages and with different years of residence in Catalonia, living in the metropolitan area of Barcelona. The declared linguistic data are described and analyzed and it is found that even between the migrant generation and the first native generation there are indications of interruption of intergenerational linguistic transmission as well as of disruption between the initial language and the habitual language within the same generation.

KEYWORDS: intergenerational linguistic transmission, Filipino immigration, language and immigration, languages in Catalonia.

1. INTRODUCCIÓ: FILIPINES, UN TERRITORI ALTAMENT MULTILINGÜE

La República de les Filipines és un territori d'una gran diversitat lingüística. La base de dades d'Ethnologue li atribueix cent vuitanta-tres llengües, de les quals nou tindrien més d'un milió de parlants (Eberhard, Simons i Fennig, ed., 2019). El lloc web de la Universitat Laval sobre planificació lingüística parla de «plus de 175» llengües, i augmenta el nombre de les que tindrien més d'un milió de parlants fins a tretze (Leclerc, 2019), totes del grup austronèsic llevat del min, llengua sinotibetana del grup xinès pròpia d'una àmplia comunitat immigrant. De fet, la immensa majoria de les llengües parlades a Filipines són austronèsiques i les poques excepcions provenen de grups immigrants relativament recents o bé de criolls fruit de les colonitzacions.

La llengua oficial és el filipí, suposadament una varietat composicional desenvolupada amb aportació de les diferents llengües del país, tot i que «[d]e facto, the structural base of Filipino is Tagalog, a language spoken in Manila and in the provinces of Rizal, Cavite, Laguna, Batangas, Quezon, Camarines Norte to the south of Manila and Bulacan, Nueva Ecija, and part of Tarlac to the north of Manila» (Gonzalez, 1998: 487), un tagal amb nombrosos manlleus, sobretot neologismes provinents de l'anglès, però també alguna aportació d'altres llengües filipines. Com que la majoria de la població no té una competència alta en filipí, en determinats àmbits com l'educació superior o la política sovint l'anglès actua de fet de llengua de comunicació general. Segons Leclerc (2019), «[d]ans les faits, il existe deux langues officielles de statut inégal aux Philippines: l'anglais d'abord, le filipino ensuite».

L'any 1991 es va crear la Comissió de la Llengua Filipina (Komisyon sa Wikang Filipino), que suposadament ha de vetllar per la normativització i la promoció del filipí i de la resta de llengües. La Comissió està formada per especialistes de les principals llengües del país en termes demogràfics, però la llei esmenta sempre les funcions d'aquesta institució amb l'expressió «el filipí i les altres llengües filipines», llengües que mai no s'anomenen de manera individual, malgrat que no hi ha intercomprensió mútua espontània entre elles. És, doncs, un estat lingüísticament centralitzador amb una presència dominant de l'antiga llengua colonial, l'anglès. L'espanyol, llengua colonial fins a l'ocupació nord-americana de finals de segle XIX, actualment hi té un paper residual: «The use of Spanish is practically non existent now except among a few Filipino families of Spanish descent which have maintained contact with Spain» (Gonzalez, 2003: 489). Un crioll de base lèxica hispànica anomenat *chabacano* (a vegades escrit *chavacano*) es manté a les localitats de Zamboanga (illa de Mindanao) i Ternate (illa de Luzon).

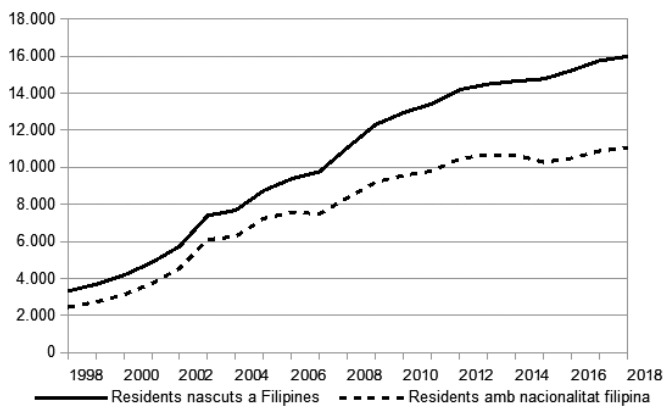
2. LA POBLACIÓ FILIPINA A CATALUNYA

Els nombrosos i diversos pobles que formen la República de les Filipines compten amb una tradició migratòria molt considerable. Segons la Divisió de la Població de

les Nacions Unides (2017), Filipines és el novè estat del món en nombre d'emigrants, uns 5,7 milions arreu del món. Tanmateix, podria ser una estimació conservadora. Segons Madianou i Miller (2011: 458), «[t]oday over 10 per cent of the population are working abroad and more than a million new emigrants – the majority of them women – leave the country each year, making the Philippines one of the most intensely emigrant societies».

A Catalunya, la presència de persones nascudes en aquest país és considerable. Amb data 1 de gener de 2019 residien en municipis catalans 11.633 persones amb nacionalitat filipina, xifra que situa aquest país en el lloc vint-i-set en el rànquing de nacionalitats estrangeres (Generalitat de Catalunya, 2019). La majoria, 9.559, nascuts a Filipines; nascuts a Espanya en són 1.308. D'altra banda, gràcies a la possibilitat d'obtenir la nacionalitat espanyola, el nombre de persones nascudes a Filipines i residents a Catalunya és de fet més elevat, 15.989 el 2018 (Instituto Nacional de Estadística, INE, 2019). És una població concentrada majoritàriament al municipi de Barcelona (només a la ciutat n'hi havia 9.435 d'empadronats) i en general a l'àrea metropolitana. L'evolució de la població amb aquesta nacionalitat en els darrers anys es pot veure en el gràfic 1.

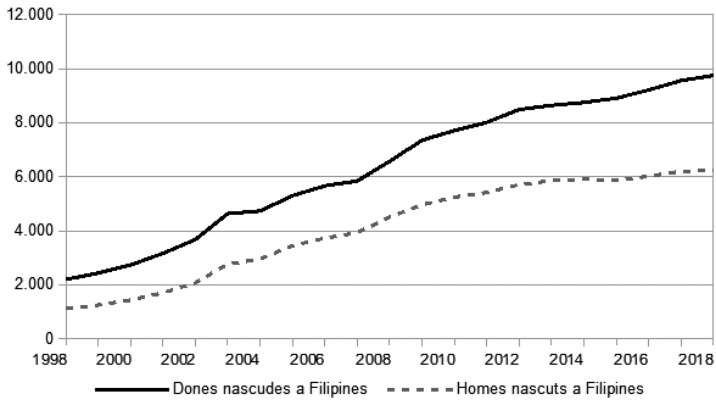
GRÀFIC 1
Evolució de la població filipina a Catalunya (1998-2018)

FONT: INE.

El principal nínxol laboral inicial de la immigració filipina era el del servei domèstic. A finals dels anys noranta del segle passat s'observava un desequilibri considerable entre el contingent d'homes, minoritari, i el de dones. Aquest desequilibri s'ha mantingut al llarg dels anys. L'any 1998 constaven com a residents a Catalunya 2.198 dones nascudes a Filipines davant de 1.115 homes, és a dir, les dones suposaven un 66,34 % del total. L'any 2018, amb 9.748 dones i 6.241 homes, la proporció femenina sobre el total és d'un 61 %. Les dades es poden veure en el gràfic 2.

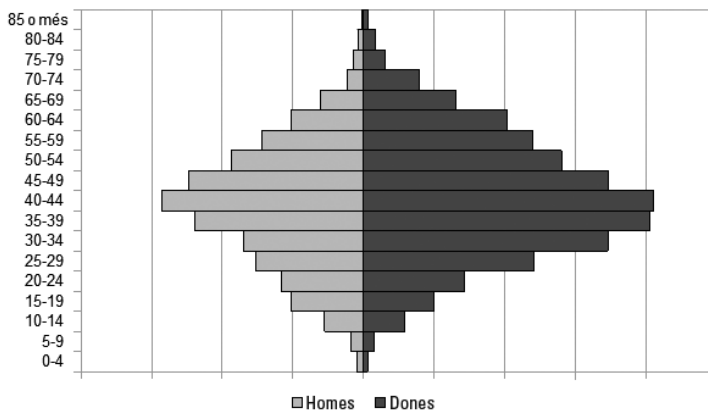
GRÀFIC 2
Residents a Catalunya nascuts a Filipines per sexe (1998-2018)

FONT: INE.

Així doncs, tenim una població nascuda a Filipines predominantment femenina, amb una piràmide d'edat en què les franges mitjanes tenen un pes considerable, sobretot en les dones, i en canvi les franges més joves, especialment fins als nou anys, són gairebé negligibles (gràfic 3). Això indicaria que la immigració familiar filipina és, si més no en els darrers anys, molt feble.

GRÀFIC 3
Piràmide de la població nascuda a Filipines resident a Catalunya el 2018

FONT: INE.

Les franges d'edat entre 20 i 40 anys representen el 22,7 % de la població total nascuda a Filipines i resident a Catalunya. Si en comptes de fixar-nos en la piràmide de naixements ho fem en la de les persones amb nacionalitat filipina, aquestes franges especialment fèrtils són encara més rellevants, un 25 % del total (gràfic 4), i el biaix femení,

una mica més acusat. També les franges més joves són més importants en aquest cas, és a dir, com a mínim els darrers anys han vingut molt poques criatures, però sí que n’han nascut aquí de progenitors filipins que han conservat la nacionalitat, per bé que continuen sent quantitats petites.

GRÀFIC 4

Piràmide de la població amb nacionalitat filipina resident a Catalunya el 2018

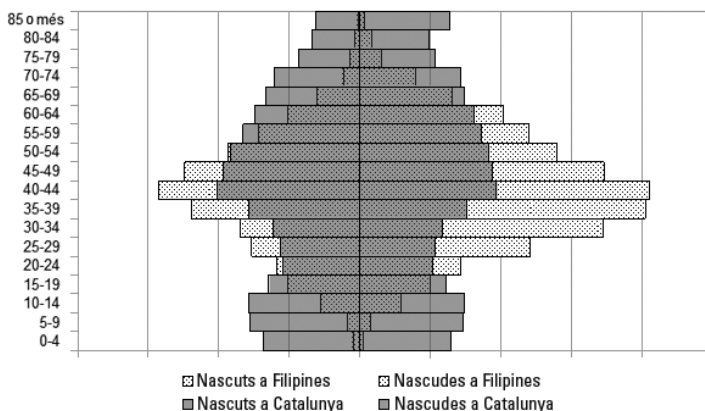

FONT: INE.

Aquest perfil contrasta força amb la piràmide de la població nascuda a Catalunya, que presenta una estructura més envellida: les franges femenines entre 20 i 40 anys només suposen el 9,6 % de la població total (el 12 % si es mira per nacionalitat espanyola i no per naixement a Catalunya). El gràfic 5 presenta les dues piràmides superposades, on es pot observar la diferència d’estructura.

GRÀFIC 5

Piràmides de població de persones nascudes a Filipines i nascudes a Catalunya superposades

FONT: INE.

Podem, doncs, concloure, que la distribució de la població catalana d'origen filipí presenta característiques que permeten aventurar certs indicis. En primer lloc, a favor de la preservació de les llengües filipines hi ha el fet que les franges d'edat de més fertilitat de dones nascudes a Filipines són més elevades que les de la mitjana de nascudes a Catalunya i, per tant, la possibilitat de creixement relatiu és plausible. A més, la població d'origen filipí està força concentrada a Barcelona. D'altra banda, el desequilibri entre dones i homes probablement és un element a favor de les parelles mixtes (les migracions amb equilibri de sexes tendeixen més a l'endogàmia, cosa impossible en la situació contrària), factor que d'una manera clara va en detriment de la transmissió intergeneracional d'una llengua immigrada. Si hi afegim la tendència general a la substitució a favor de la llengua hegemònica local per part de les comunitats immigrants, podem establir com a hipòtesi que, amb les considerables diferències observades en geografies diverses i en llengües distintes (Clyne, 2003; Houle, 2011), la dinàmica de transmissió de les llengües filipines a Catalunya no en garanteix una pervivència a llarg termini.

3. INFORMANTS I OBTENCIÓ DE DADES

Amb la finalitat de contrastar la hipòtesi esmentada al final de l'apartat anterior, es va elaborar un breu qüestionari que es va passar a membres de la població d'origen filipí o bé amb antecedents familiars immediats filipins residents a Catalunya (vegeu l'annex). Els informants són persones nascudes a Filipines (123 dels 177) o bé nascudes a Catalunya amb antecedents familiars immediats filipins (54). Nou són menors d'edat (d'entre 13 i 17 anys); setanta-vuit són joves d'entre 18 i 25 anys; seixanta informants tenen entre 26 i 50 anys, i, finalment, trenta tenen més de 50 anys (tots entre 51 i 66, excepte una persona de 81 anys). Tres dels informants no diuen l'edat. Com en la població d'origen filipí resident a Catalunya, en la mostra també hi ha un biaix de gènere: cent dos dels informants són dones (aproximadament el 58 %) i setanta-cinc són homes. Les dades presentades en aquest treball es van obtenir en dos períodes diferents: d'una banda, el juny de 2018, i de l'altra, entre el desembre de 2018 i el gener de 2019. Es tracta de dades declarades (i, per tant, subjectes a la prevenció que aquesta mena d'informació ha de generar). En total es van poder recollir cent setanta-set qüestionaris.

Pel que fa al moment d'arribada dels nascuts a Filipines de la mostra, catorze ho van fer durant la dècada de 1980; trenta-nou durant la de 1990; cinquanta-vuit la primera dècada del segle XXI (l'època amb més immigració en general a Catalunya), i dotze entre 2011 i 2016.

El qüestionari plantejat era molt senzill i, bàsicament, pretenia inventariar les llengües que parlaven els informants (sense especificar situacions específiques) i si ja es podia observar, mitjançant preguntes sobre l'ús d'aquestes llengües dins de l'entorn familiar, algun indicatiu d'interrupció de la transmissió.

4. LES LLENGÜES FILIPINES DECLARADES

Per bé que, com s'ha assenyalat en l'apartat 1, una part molt important de filipins no té com a llengua inicial la llengua oficial única del país, el tagal (anomenat oficialment *filipino*), aquesta és la llengua que més informants declaren conèixer, com es pot veure a la taula 1 (se n'han exclòs les llengües no filipines declarades, bàsicament castellà i alguns casos d'anglès o de català). D'entre els cent setanta-set informants, cent cinquanta-cinc diuen que parlen tagal, de manera que només vint-i-dos l'ignorarien, dels quals onze (tots nascuts a Catalunya) no coneixen cap llengua autòctona filipina.

TAULA 1
Nombre d'informants que declaren conèixer llengües filipines

<i>Llengües declarades</i>	<i>Informants que les parlen</i>	<i>Percentatge sobre parlants</i>
bikol	2	1,13
cebuano	16	9,04
hiligaynon	2	1,13
ilocano	75	42,37
ilonggo	3	1,69
kinaray-a	6	3,39
pangasinan	10	5,65
tagal	155	87,57
visaia	2	1,13
cap llengua filipina	10	5,65

FONT: Elaboració pròpia a partir dels informants.

Com és evident, el nombre total de parlants és molt superior al nombre d'informants, ja que una part molt considerable, noranta-quatre, declaren que en coneixen dues o tres (llengües no filipines a banda), entre les quals sempre hi ha el tagal. Únicament onze informants declaren una sola llengua filipina que no és tagal: tres de cebuano i vuit d'ilocano.¹ D'altra banda, que només coneguim el tagal són seixanta-dues, un 35 % del total. No tenim dades sobre la zona d'origen dels informants, però és lícit suposar que les persones que tan sols declaren conèixer el tagal d'entre les llengües filipines probablement provenen del domini lingüístic d'aquesta llengua, si més no els nascuts a Filipines (entre els nascuts aquí hi ha algun cas de presumpta substitució a favor del tagal, com veurem). De fet, en el cens oficial filipí del 2000 (National Statistical Office, 2002) i en el del 2010 (Philippine Statistics Authority, 2018) es van recollir dades sobre l'adscripció ètnica de la població, reproduïdes a la

1. Cal esmentar el cas especial d'un informant de 57 anys que declara que una de les llengües que parla amb els pares és l'ibanag, però no la inclou en l'apartat «llengües de Filipines que sap», de manera que no l'hem incorporat a la taula.

taula 2. L'estadística identifica etnicitat amb llengua, ja que entre els seus ítems hi ha «altres llengües/dialectes locals» i «altres llengües/dialectes estrangers».

TAULA 2
Adscripció ètnica (identificada amb llengua) de la població resident a Filipines

<i>Adscripció ètnica</i>	<i>2000</i>	<i>%</i>	<i>2010</i>	<i>%</i>
tagal	21.485.927	28,15	22.512.089	24,44
cebuano	10.030.667	13,14	9.125.637	9,91
ilocano	6.920.760	9,07	8.074.536	8,77
visaia	5.778.435	7,57	10.539.816	11,44
hiligaynon/ilonggo	5.773.135	7,56	7.773.655	8,44
bikol	4.583.034	6,00	6.299.283	6,84
waray (samarà o visaia de Samar)	2.567.558	3,36	3.660.645	3,97
altres llengües/eticitats	18.546.497	24,30	24.042.850	26,11
una llengua estrangera / etnicitat	19.964	0,03	63.017	0,07
sense resposta	646.457	0,85	6.450	0,01

FONT: National Statistical Office (2002) i Philippine Statistics Authority (2018).

Fenòmens com la disminució del nombre de persones identificades com a cebuanos (en termes absoluts i també relatius: d'un 13,14 % de la població l'any 2000 passen a un 9,9 % l'any 2010) o l'augment de les identificades amb el visaia (d'un 7,5 % a un 11,4 %) segurament tenen relació amb oscil·lacions en la identificació ètnica. Sigui com sigui, les proporcions de la població a Filipines no són gens pròximes a les de la immigració, fet completament previsible si es té en compte que els fenòmens migratoris no es produeixen de manera proporcional des de totes les zones d'un país.

5. RESULTATS: EL TAGAL COM A LLENGUA FRANCA?

L'ampli coneixement del tagal entre la immigració filipina a Catalunya també entre els qui en coneixen una altra podria atribuir-se al fet que, com a llengua oficial i de prestigi en origen, funcioni com a llengua franca de la comunitat expatriada, tot i que, sense una recerca de camp qualitativa, és difícil afirmar-ho. Dels indicis que es poden extreure de les dades dels qüestionaris, n'hi ha algun que no avala aquesta hipòtesi: mentre que el coneixement del tagal i almenys una altra llengua filipina no té correlació amb la data d'arribada, dels onze informants que parlen una o més llengües filipines però no tagal, vuit són nascuts a Catalunya, dos van arribar l'any 2000 i un l'any 2001. És a dir, ni una arribada més remota està relacionada amb l'adquisició del tagal, ni el fet de néixer a Catalunya en garanteix l'adquisició —indicis que reforçarien la idea que el tagal s'ha adquirit aquí per contacte amb altres filipins.

En canvi, certs casos sí que apunten cap al tagal com a llengua dominant entre les comunitats expatriades. Set dels informants declaren parlar amb els pares una o dues llengües filipines però no tagal, i en canvi amb els fills parlen tagal (juntament amb el castellà en cinc dels set casos). Vuit informants més declaren no usar el tagal amb els pares però sí amb els fills, juntament amb la llengua filipina que parlen amb els progenitors. Aquesta situació queda reflectida a la taula 3.

TAULA 3
Informants que diuen parlar en tagal amb els fills però no amb els pares

<i>Llengües que parlen amb els pares</i>	<i>Llengües que parlen amb els fills</i>	<i>Nombre d'informants</i>
cebuano	tagal, cebuano i castellà	1
hiligaynon	tagal i castellà	1
ilocano	tagal	2
	tagal i castellà	3
	tagal i ilocano	1
	tagal, ilocano i castellà	1
	tagal, ilocano, castellà i anglès	2
ilocano i ibanag	tagal, ilocano i anglès	1
kinaray-a	tagal i kinaray-a	1
pangasinan	tagal, pangasinan i castellà	1
visaia	tagal i castellà	1

FONT: Elaboració pròpia.

És a dir, dels cinquanta-set informants que no declaren parlar en tagal amb els pares, quinze indiquen que ho fan amb els fills. I encara cal afegir-hi sis informants més que declaren usar el tagal —juntament amb una altra llengua, la que parlen amb els pares— amb els germans, però que no tenen fills, llevat d'un cas que hi parla en castellà. Per tant, vint-i-un de cinquanta-set informants incorporen el tagal en el seu repertori lingüístic sense que l'hagin adquirit dels pares. I el perfil conegut que presenten és molt divers: només un és nascut a Catalunya; en la resta, l'any d'arribada oscil·la entre 1986 i 2013. Les edats també comprenen un ventall ampli: el més jove (i nascut a Catalunya) té 18 anys i el més gran, 81; només quatre són menors de 30 anys, i tretze en tenen més de 48. Per tant, no és possible formular cap hipòtesi sobre les raons d'aquesta incorporació del tagal, que poden haver adquirit encara a Filipines o aquí, per causa d'una parella tagaloparlant, per xarxa social, etc. Cal, doncs, una recerca qualitativa per obtenir més dades sobre la dinàmica lingüística de les xarxes comunitàries d'origen filipí a Catalunya.

6. RESULTATS: LA TRANSMISSIÓ LINGÜÍSTICA INTERGENERACIONAL DE LES LLENGÜES FILIPINES A CATALUNYA

Ja s'han vist en l'apartat precedent alguns casos d'interrupció de la transmissió lingüística de determinades llengües filipines. Certament, tot i que la majoria d'informants pertany a la generació migrant, ja és possible observar indicis de disrupció en la transmissió. Si es considera que la generació migrant transmet en l'àmbit familiar la llengua d'origen i que la primera generació nativa adquireix la llengua² de l'entorn en les xarxes socials extrafamiliars, alguns dels comportaments declarats pels informants ja presenten anomalies respecte d'aquest patró. De fet, el comportament declarat pels informants pel que fa a la transmissió lingüística es pot classificar en tres tipus:

- a) Transmissió de la llengua familiar als descendents, sense variació.
- b) Transmissió de la llengua familiar als descendents, més una altra o més llengües.
- c) Transmissió als descendents d'una llengua diferent de la familiar, és a dir, interrupció de la transmissió intergeneracional.

6.1. *El trencament intrageneracional*

Cal afegir a aquest marc el fet que la substitució lingüística no ha de produir-se necessàriament en el moment de transmetre la llengua als fills. En altres llengües, com ara el panjabi o el xinès, es donen casos de trencament intrageneracional en què la llengua transmesa pels pares no és la llengua d'identificació (Comellas *et al.*, 2017). En el cas dels informants de la comunitat filipina, es detecten alguns exemples d'aquest trencament intrageneracional: l'ús amb els germans d'una llengua distinta de la transmesa pels pares (taula 4).

Com es pot veure, vint-i-sis informants diuen que parlen amb els germans només una llengua (en un cas, dues) de les que parlen amb els pares. Evidentment, el grup més important és el que usa el castellà amb els germans, llengua que ja usava amb els pares juntament amb una altra de filipina. Aquí, doncs, pel que fa a les llengües filipines hi ha una interrupció intrageneracional: malgrat que els ha estat transmesa i és operativa entre la generació migrant i la generació nativa, aquesta última ja no la fa servir. I cal sumar-hi els vuit casos de trencament complet cap al castellà, és a dir, casos en què el castellà no es declara com a llengua amb els pares i, en canvi, és l'única que s'utilitza amb els germans. Les llengües que es deixen d'usar són l'hiligaynon (1), l'ibanag (1), el cebuano (4), l'ilocano (13) i el tagal (20).

És interessant subratllar els casos en què es conserva una llengua filipina entre els germans, però se'n deixa d'utilitzar una altra o, fins i tot, se substitueix per una que no s'usa amb els pares. En la primera situació, el tagal és el preferit entre el repertori familiar disponible en cinc casos, però és la llengua que es perd en quatre, a favor de

2. Cal entendre el singular com a genèric en tots els casos, ja que sovint són, de fet, llengües, tant en l'àmbit familiar com en l'entorn, com és el cas de Catalunya.

l'ilocano, el kinaray-a i el pangasinan. En la segona situació, la substitució es produeix a favor de l'ilocano en un cas, i a favor del tagal (i en perjudici de l'ilocano) en dos (vegeu la taula 4).

TAULA 4
Trencament intrageneracional:
diferències entre la llengua parlada amb els pares i la parlada amb els germans

<i>No hi ha trencament intrageneracional</i> (parlen amb els germans les mateixes llengües que amb els pares)	89			
<i>Hi ha trencament intrageneracional</i>	<i>Llengua usada amb els germans però no amb els pares</i>		<i>Llengua usada amb els pares que ja no s'usa amb els germans</i>	
<i>Parcial</i> (parlen amb els germans només una part de les llengües que parlen amb els pares)	castellà	17	cebuano	2
			ilocano	5
			ilocano i tagal	2
			tagal	8
	ilocano	2	tagal	2
	kinaray-a	1	tagal	1
<i>Complet</i> (parlen amb els germans una llengua diferent de la dels pares)	pangasinan	1	tagal	1
	tagal	4	cebuano	1
			hiligaynon	1
			ibanag	1
			ilocano	1
	tagal i castellà	1	cebuano	1
<i>No declaren germans</i>	castellà	8	ilocano	3
			tagal	5
	ilocano	1	tagal	1
	tagal	2	ilocano	2
<i>No declaren germans</i>	51			

FONT: Elaboració pròpia.

6.2. La interrupció de la transmissió intergeneracional: la llengua amb els pares

Habitualment, es considera que la transmissió intergeneracional està garantida entre la generació migrant i la primera generació nativa i, també, entre la migrant i l'anomenada *generació 1b* (Clyne, 2003: 5) o *generació 1.5*, és a dir, les persones nascudes a l'estranger però socialitzades al destí (Clyne n'estableix el límit en l'arribada abans dels dotze anys).

Tanmateix, entre els nostres informants filipins hi ha evidència d'interrupció de la transmissió ja entre la generació migrant i la nativa. Com ja s'ha esmentat a l'apartat 4,

onze dels cinquanta-quatre informants nascuts a Catalunya no parlen cap llengua filipina amb els pares i tenen el castellà com a llengua familiar actual (tret de tres que, a més del castellà, també diuen parlar-hi en una altra llengua no filipina: dos en anglès i un en català). Tanmateix, aquests onze només són una part de les persones amb antecedents filipins que no tenen cap llengua filipina com a llengua familiar, com es pot veure a la taula 5.

TAULA 5
Llengua parlada amb els pares segons la generació

<i>Llengua amb els pares</i>	<i>Generació migrant</i>	<i>Generació 1.5</i>	<i>Generació nativa</i>	<i>No consta</i>	<i>Total</i>
anglès i tagal	1				1
castellà i anglès		2			2
castellà i català			1		1
castellà i una o més llengües filipines	4	14	21		39
només castellà		8	25		33
una o més llengües filipines	70	21	7	3	101
Total	75	45	54	3	177

FONT: Elaboració pròpia.

En total, doncs, trenta-set informants dels cent setanta-set indiquen que no parlen cap llengua filipina amb els pares, amb qui fonamentalment parlen en castellà. D'aquests, però, vint-i-vuit sí que declaren ser competents en almenys una llengua filipina, per la qual cosa cal suposar que o bé l'han adquirit en xarxes no familiars o bé la política lingüística familiar ha canviat durant la seva residència a Catalunya i ha deixat de banda la llengua o llengües filipines d'herència que sí que s'usaven prèviament. D'altra banda, com es veu a la taula 5, tota la generació migrant parla amb els progenitors si més no en una llengua filipina, i només quatre membres d'aquesta generació hi han incorporat el castellà. Evidentment, és una situació completament previsible, ja que tots aquests informants van migrar amb més de dotze anys. Molt més sorprenent és el fet que deu membres de la generació 1.5 i vint-i-sis de la primera generació autòctona no es comuniquin amb els progenitors en cap llengua filipina, la qual cosa és un indicatiu clar d'una substitució ràpida, que es produeix ja en una part de la generació nascuda a Filipines però socialitzada a Catalunya, cosa que evidencia o bé una situació familiar mixta (no tenim dades dels progenitors) o bé una decisió conscient d'interrupció en la política lingüística familiar.

Cal subratllar el fet que nombrosos informants declaren competència en una llengua filipina que no utilitzen amb els pares (entre els quals, els vint-i-vuit que no parlen amb els pares en cap llengua d'herència), com es pot veure a la taula 6.

TAULA 6

Llengües filipines que els informants coneixen però no parlen amb els pares, segons la generació

	Generació migrant	Generació 1.5	Generació nativa	No consta	Total
<i>No parlen cap llengua filipina</i>			11		11
<i>Parlen les llengües que els han transmès els pares</i>	32	19	21	1	73
<i>Parlen alguna llengua filipina que no declaren parlar amb els pares</i>	43	26	22	2	93
bikol	1				1
bikol i ilocano	1				1
cebuano	1		1		2
cebuano i tagal	1	2	2		5
ilocano	3	3	2		8
ilocano i pangasinan	1	1			2
ilocano i tagal	1	3	1		5
ilonggo	2				2
kinaray-a	1	1			2
pangasinan	2				2
pangasinan i tagal	3				3
tagal	25	16	16	2	59
tagal i visaia	1				1
Total	75	45	54	3	177

FONT: Elaboració pròpia.

Un terç dels noranta-tres informants que es diuen competents en una o més llengües filipines que no usen amb els pares parlen tagal, exclusivament (59) o juntament amb una altra llengua filipina extrafamiliar (13). La segona més coneguda és l'ilocano (16); després, el pangasinan i el cebuano (7); el bikol, l'ilonggo i el kinaray-a (2), i, finalment, el visaia (1). El coneixement del tagal es manté proporcional entorn d'un terç de cada grup generacional, de manera que el seu aprenentatge no es pot atribuir en exclusiva al lloc d'origen, ja que prop d'un 30 % de la generació nativa també diu que coneix la llengua però no l'usa amb els pares (en les altres dues suposa aproximadament un terç, és a dir, una mica més del 30 %, però molt a prop). Cal assenyalar també que un parell d'informants, segurament per error, fan constar com a llengua parlada amb els pares una llengua filipina de la qual no diuen ser parlants.

Així doncs, els aspectes més destacables de la relació lingüística dels informants amb els seus progenitors són:

a) Tots es declaren competents amb almenys una llengua filipina tret d'onze, i tots onze formen part de la primera generació nativa.

b) Una part important dels informants es declara competent en almenys una llengua filipina que no parla amb els pares, i aquest fet no seria exclusiu de la generació migrant, ja que també es dona en la generació 1.5 i, fins i tot, en la generació nativa.

c) El tagal és la llengua filipina parlada d'una manera més habitual sense que sigui necessàriament la llengua que es parla amb els pares. Tanmateix, també es donen casos d'algun informant que es relaciona amb els pares en tagal i que declara conèixer altres llengües. Sense saber quina situació familiar tenen no és possible determinar si de fet són també llengües familiars (per exemple, en progenitors lingüísticament mixtos però amb una llengua única de relació amb els fills) o bé són adquirides a través de xarxes socials extrafamiliars.

6.3. La interrupció de la transmissió intergeneracional: la llengua amb els fills

Finalment, setanta-dos dels informants tenen fills, cosa que permet veure si es dona, i en quina mesura, interrupció intergeneracional amb aquests. Com és lògic, la majoria d'aquests setanta-dos —cinquanta-nou— pertany a la generació migrant. Tanmateix, també hi ha dos informants pertanyents a la generació 1.5 i vuit de primera generació nativa (a banda dels tres no adscrits a cap generació per manca de dades) en aquesta mateixa situació.

La taula 7 resumeix la llengua que aquests informants diuen que utilitzen amb els seus fills. Dinou dels setanta-dos informants indiquen que no fan servir cap llengua filipina amb els fills.

TAULA 7
Llengua declarada dels informants amb els seus fills

Llengua usada amb els fills	Generació migrant	Generació 1.5	Generació nativa	No consta	Total
anglès	1				1
castellà	10		4		14
castellà i català	1	1	1		3
català	1				1
una llengua filipina	18				18
una llengua filipina i anglès	2		1		3
una llengua filipina i castellà	25	2	2	3	32
Total	58	3	8	3	72

FONT: Elaboració pròpia.

Com es pot veure, la mateixa generació migrant ja ha interromput la transmissió lingüística intergeneracional cap a la generació nativa en tretze casos. Gairebé sempre la llengua substituïdora és el castellà, probablement, pel fet que bona part dels filipins estan establerts a Catalunya a l'àrea metropolitana, i els qüestionaris s'han obtingut justa-

ment en aquesta àrea. Com s'ha vist en altres casos, la llengua adoptada com a usual i/o d'identificació en cas de substitució depèn fonamentalment de les xarxes socials (Sorolla, 2016), també en generacions migrants o primeres generacions natives (Comellas *et al.*, 2017). I, en el cas de l'àrea metropolitana de Barcelona, la llengua de socialització, especialment amb persones d'origen allòcton, és majoritàriament el castellà.

A més, el castellà és present en la comunicació amb els fills en vint-i-cinc dels quaranta-cinc informants d'aquesta generació migrant que declaren mantenir també una o més d'una llengua filipina en l'àmbit familiar. Quant a les generacions nascudes a Catalunya, ni un sol informant indica que parla únicament en una o més llengües filipines amb els fills.

Quant a les llengües filipines transmeses als fills, la situació és variada. La taula 8 mostra quines són les llengües substituïdes i quines les mantingudes respecte de les que els informants declaren parlar, d'una banda, amb els pares, i d'una altra, amb els fills.

TAULA 8

Llengües substituïdes en la diferència entre les parlades amb els pares i amb els fills

<i>Llengua substituïda (l'informant la parla amb els pares)</i>	<i>Llengua mantinguda (l'informant la parla amb els pares i amb els fills)</i>	<i>Llengua afegida (l'informant la parla amb els fills, però no amb els pares)</i>	
cebuano	cap	castellà, català	1
	tagal	castellà	1
		cap	1
cebuano, tagal	castellà	cap	1
hiligaynon	cap	castellà, tagal	1
	tagal	cap	1
ibanag	ilocano	tagal	1
ilocano	cap	castellà	3
		castellà, tagal	3
		tagal	2
	tagal	castellà	3
ilocano, tagal	cap	anglès	1
		castellà	1
kinaray-a	tagal	castellà	1
pangasinan	tagal	castellà	1
tagal	cap	castellà	5
		ilocano, castellà	1
	castellà	cap	1
	ilocano	cap	2
visaia	cap	castellà, tagal	1

FONT: Elaboració pròpia.

Una altra vegada, la llengua amb més continuïtat és el tagal (8), seguida de l'ilocano (3). Són les dues úniques llengües que es mantenen entre els casos en què hi ha algun tipus d'interrupció. L'ilocano és la llengua que menys travessa de la generació dels pares a la dels fills (13 casos), seguida del tagal (12). Són les llengües més freqüents, i, per tant, també tenen més possibilitats tant de ser conservades com abandonades. Però és important remarcar que el tagal travessa generacions amb una mica més de facilitat. A més, el tagal és gairebé l'única llengua filipina que ens trobem afegeïda, és a dir, que es parla amb els fills tot i que no es parlava amb els pares (8 casos), juntament amb l'ilocano (un sol cas i en combinació amb el castellà). La resta de llengües que s'usaven amb els pares però ja no amb els fills tenen poca freqüència, però no perquè siguin més resistents sinó perquè ja són d'entrada molt menys freqüents com a llengües familiars. El castellà és la llengua que s'incorpora amb els fills més sovint, amb molta diferència (en un cas també s'hi afegeix el català i en un altre, l'anglès).

7. CONCLUSIONS

La immigració filipina a Catalunya és relativament recent i experimenta un creixement important sobretot a la primera dècada del segle XXI (com, d'altra banda, bona part de la immigració no espanyola), de manera que de moment no tenim un marge temporal ampli que permeti estudiar el comportament lingüístic intergeneracional més enllà d'una primera generació nativa, que tot just comença a tenir descendència. Tanmateix, les dades disponibles en aquesta recerca (dades declarades) ofereixen indicis suficients per afirmar que les dinàmiques d'interrupció de la transmissió lingüística intergeneracional —a les quals tradicionalment s'atribueix un model de substitució a la segona generació nativa, per bé que, com és ben sabut, es dona una variació considerable segons l'origen, l'entorn d'acollida, etc.— són perfectament aplicables a les persones d'origen filipí residents a Catalunya.

En efecte, tot i que en un nombre modest, es troben informants amb progenitors d'origen filipí que no declaren competència en cap llengua de Filipines. Un nombre més important dels cent setanta-set informants de la mostra indica que no utilitza amb els pares cap llengua filipina, tot i tenir la competència lingüística per fer-ho. Així doncs, podem constatar que ja entre la generació migrant i la primera generació nativa hi ha indicis d'interrupció.

Naturalment, la situació més freqüent, però, és que aquesta generació migrant utilitzi amb els descendents almenys una llengua filipina. En aquest cas, però, trobem un nombre considerable de casos d'interrupció intergeneracional, és a dir, de persones que declaren llengües filipines amb els progenitors però no dins la mateixa generació, els germans. És clar que en aquests casos no és segur que, en cas de tenir descendència, transmetin únicament les llengües locals i no les llengües d'herència (dependrà de diversos factors biogràfics i, molt especialment, de les pràctiques lingüístiques del cònjuge), però sí que ho considerem un indicatiu en aquest sentit, com

també un senyal que en certs casos la interrupció de la transmissió lingüística intergeneracional es decideix molt abans del moment de tenir descendència, ja que hi ha un canvi de llengua amb els germans.

Cal esmentar també en aquest àmbit el fet que alguns informants (certament, en un nombre molt reduït) presenten diferències en l'ús lingüístic amb els pares i amb els germans, però no en el sentit d'abandonar una llengua d'herència a favor d'una llengua local, sinó a favor d'una altra llengua filipina, especialment el tagal (però no sempre). El tagal revela —i no només en aquest nivell— un estatus privilegiat en el conjunt de llengües filipines: és la llengua més freqüent en parlants que declaren competència en més d'una llengua filipina (sembla, doncs, que és llengua segona d'una part considerable de la mostra), i en certs casos fins i tot és llengua substituïdora (per bé que també, de manera excepcional, substituïda a favor d'una altra llengua filipina). Alhora, és la llengua que més informants diuen parlar, tot i no parlar-la amb els pares (cinquanta-nou de noranta-tres). Tanmateix, aquestes dades no permeten afirmar que el tagal sigui una llengua franca de la comunitat d'origen filipí, ni que s'adquireixi especialment com a segona llengua en un context migratori: el fenomen es dona tant en informants de la generació migrant com de la generació nativa, i entre els primers, tant d'arribada recent com de llarga residència a Catalunya.

Pel que fa als informants amb descendència, una part considerable no declara parlar-los en cap llengua filipina (dinou de setanta-dos), de manera que se suposa que o bé adquireixen competència lingüística en llengua d'herència en l'àmbit extrafamiliar o bé ja no en tindran. En qualsevol cas, es tracta d'una conducta clara d'interrupció de la transmissió intergeneracional. En aquest sentit, la variabilitat observada quant a política lingüística familiar aporta indicis al qüestionament d'aquest concepte que han fet diversos autors.

El concepte de política lingüística familiar «tendeix a pressuposar sempre un important grau de consciència reflexiva dels progenitors a l'hora de decidir el seu comportament lingüístic respecte dels fills, en les situacions de minorització o immigració, per exemple». Tanmateix, en molts casos «aquests comportaments amb els fills són més aviat realitzats o executats com a producte de l'*habitus* i en plena sintonia amb les representacions probablement subconscients dels individus» (Bastardas, 2016: 302).

Amb les dades obtingudes en la mostra de persones d'origen filipí, el comportament lingüístic de la generació migrant no sembla previsible ni respondre majoritàriament al conegut esquema trigeneracional en un context migratori. De fet, les dades declarades obtingudes pels informants filipins apunten a conductes familiars i comunitàries tant de reproducció —la més esperada entre la generació migrant i la primera generació nativa—, com de no reproducció —interrupció de la transmissió progenitors-descendents— i de producció —en el cas de llengües de les quals es declara tenir competència o usar entre germans, però que no consten com a llengües d'interrelació amb els progenitors (Ramallo, 2012). Estudis de tipus qualitatiu centrats en la transmissió de llengües heretades mostren un panorama d'alta complexitat que dona com a fruit la imprevisibilitat en relació amb el comportament lingüístic a

la família i les seves conseqüències. Moroni (2019) analitza diverses situacions familiars amb el portuguès com a llengua d'herència i conclou que, fins i tot en els casos d'una voluntat conscient i explícita de transmissió de la llengua o de l'aplicació d'una política estricta «un progenitor, una llengua», la mateixa conducta lingüística presenta un grau important d'imprevisibilitat fins i tot per als seus protagonistes: «Ao final, Camila, que deseja conscientemente transmitir o português aos filhos e a princípio acredita falar sempre português, supondo que faz um uso muito consistente da língua com as crianças, acaba por reconhecer que também se dirige a elas em francês e espanhol. Não era o que estava prevista —mas é o que acontece» (Moroni, 2019: 220). Per això aquesta autora conclou: «Entender e aceitar a imprevisibilidade como parte do cenário de língua de herança contribui a um melhor entendimento do que realmente é relevante na transmissió de uma língua [...] em contexto de herança, que sempre será minoritária e coexistirá para seus falantes com outras de uso mais amplo na sociedade de acolhida» (Moroni, 2019: 224).

Quant a les llengües locals, el castellà és clarament la llengua adoptada. El català hi és gairebé absent del tot. El fet que la majoria dels informants resideixin a l'àrea metropolitana sens dubte explica aquesta tria. Sigui com sigui, es tracta d'una evidència més que la població al·lòctona en un entorn metropolità se socialitza bàsicament en castellà.

Els indicis són clars: ni les facilitats de comunicació que ofereixen les noves tecnologies (que permeten un contacte lingüístic molt més constant) ni la suposada valorització de les llengües d'herència com a trets identitaris i culturalment valuosos, ni la reivindicació del multilingüisme com a valor positiu, i fins i tot com a capital social, no semblen contrarestar la forta tendència a la substitució lingüística en un context migratori. El futur de la diversitat lingüística de Catalunya no està en absolut garantit.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- BASTARDAS, Albert (2016). «Famílies lingüísticament mixtes a Catalunya: competències, usos i autoorganització evolutiva». *Treballs de Sociolingüística Catalana*, núm. 26, p. 285-308. DOI: 10.2436/20.2504.01.121.
- CLYNE, Michael (2003). *Dynamics of language contact: English and immigrant languages*. Cambridge: Cambridge University Press.
- COMELLAS, Pere; JUNYENT, M. Carme; CORTÈS-COLOMÉ, Montserrat; BARRIERS, Mònica; FUENTES-CALLE, Alicia (2017). «La transmissió lingüística intergeneracional en espais majoritàriament catalanòfons: el cas d'estudiants al·loglots al Berguedà i les Terres de l'Ebre». *Treballs de Sociolingüística Catalana*, núm. 27, p. 175-192. DOI: 10.2436/20.2504.01.131.
- EBERHARD, David M.; SIMONS, Gary F.; FENNIG, Charles D. (ed.) (2019). *Ethnologue: Languages of the world*. 22a ed. [en línia]. Dallas: SIL International. Disponible a: <<http://www.ethnologue.com>> [Consulta: 29 maig 2019].
- GENERALITAT DE CATALUNYA. DEPARTAMENT DE TREBALL, AFERS SOCIALS I FAMÍLIES. SECRETARIA D'IGUALTAT, MIGRACIONS I CIUTADANIA (2019). *Les 40 principals nacionali-*

- tats estrangeres presents a Catalunya. 1 de gener de 2019* [en línia]. Barcelona: Generalitat de Catalunya. <http://treballiaferssocials.gencat.cat/web/.content/03ambits_tematics/05immigracio_refugi/perfils_demografics/PERFIL_Paisos.pdf> [Consulta: 3 juny 2019].
- GONZALEZ, Andrew (1998). «The language planning situation in the Philippines». *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, vol. 19, núm. 5, p. 487-525.
- HOULE, René (2011). «Recent evolution of immigrant-language transmission in Canada». *Canadian Social Trends* [en línia], núm. 92. <<http://www.statcan.gc.ca/pub/11-008-x/2011002/article/11453-eng.pdf>> [Consulta: juny 2019].
- INE = INSTITUTO NACIONAL DE ESTADÍSTICA (2019). Inebase: Principales series de población desde 1998 [en línia]. <<http://www.ine.es/jaxi/Datos.htm?path=/t20/e245/p08/l0/&file=02005.px>> [Consulta: 3 juny 2019].
- LECLERC, Jacques (2019). «Philippines». A: *L'aménagement linguistique dans le monde* [en línia]. Quebec: Université Laval. <<http://www.axl.cefan.ulaval.ca/asia/philip.htm>> [Consulta: 29 maig 2019].
- MADIANOU, Mirca; MILLER, Daniel (2011). «Mobile phone parenting: Reconfiguring relationships between Filipina migrant mothers and their left-behind children». *New Media & Society*, vol. 13, núm. 3, p. 457-470.
- MORONI, Andreia (2019). «Português como língua de herança na Catalunha: Superdiversidade, auto-organização evolutiva e imprevisibilidade». A: BARRIERAS, Mònica; FERRE-RÓS, Carla (ed.). *Transmissions. Estudis sobre la transmissió lingüística*. Vic: Eumo, p. 211-226.
- NACIONS UNIDES. DEPARTAMENT D'AFERS ECONÒMICS I SOCIALS. DIVISIÓ DE POBLACIÓ (2017). *Trends in international migrant stock: The 2017 revision* [en línia]. <https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/data/estimates2/docs/MigrationStockDocumentation_2017.pdf> [Consulta: 3 juny 2019].
- NATIONAL STATISTICAL OFFICE (2002). *Philippines: Population expected to reach 100 million Filipinos in 14 years* [en línia]. <<https://psa.gov.ph/content/philippines-population-expected-reach-100-million-filipinos-14-years>> [Consulta: 13 juny 2019].
- PHILIPPINE STATISTICS AUTHORITY (2018). *2018 Philippine statistical yearbook*. Quezon City: Philippine Statistics Authority [en línia]. <https://psa.gov.ph/sites/default/files/2018%20PSY_final%28revised%20asof%26Mar19%29_0.pdf> [Consulta: 13 juny 2019].
- RAMALLO, Fernando (2012). «El gallego en la familia: entre la producción y la reproducción». *Caplletra: Revista Internacional de Filologia*, núm. 53, p. 167-191.
- SOROLLA, Natxo (2016). *Tria de llengües i rols sociolingüístics a la Franja des de la perspectiva de l'anàlisi de xarxes socials*. Tesis doctoral. Universitat de Barcelona. Departament de Sociologia i Anàlisi de les Organitzacions [en línia]. <<https://www.tdx.cat/handle/10803/373905>> [Consulta: 19 juny 2019].

ANNEX: QÜESTIONARI UTILITZAT

Nom (voluntari)

Telèfon (voluntari)

Any d'arribada a Catalunya

Edat

Sexe

Llengües de les Filipines que sap

Llengües que parla per ordre d'identificació

Llengües que parla amb els pares

Llengües que parla amb els germans

Llengües que parla amb els fills

Llengües que parla amb els nets